

Pohřebiště Olomouc – Nemilany v kontextu olomoucké aglomerace

Renáta Přichystalová

Tématu raněstředověké Olomouce se zevrubně věnovalo a věnuje několik renomovaných odborníků. Výsledky těchto výzkumů byly postupně publikovány od 70. let 20. století v časopiseckých člancích či monografiích, kdy ve středověkém jádru města proběhlo několik velkých záchranných výzkumů, které odkryly stopy vývoje olomoucké aglomerace od předvelkomoravské fáze s centrem v dnešních Nových Sadech – Povelu až po konečné přenesení centrálního sídla na svatováclavské návrší (*Bláha 1980; 1984; 1985; 1998; Dohnal 2001; 2005; Michna 1982; 1982a*). Nejnovější zpracování dějin Olomouce na základě archeologických pramenů provedl R. Zatloukal (2013). Stručné a jasné shrnutí celé problematiky od časněslovanského období po konec mladohradištního období i s příslušnou literaturou se nachází na stránkách posledního výpravného zpracování olomoucké historie – Dějiny Olomouce, 1. svazek (*Kalábková – Kalábek 2009, 73–86*).

Všichni autoři zabývající se historickým vývojem místa, kde dnes leží statutární město Olomouc se jednotně shodují v tom, že v době geopolitického kolapsu Velké Moravy se vývoj sídelní aglomerace tehdy s centrem na petrském kopci nezastavil, ale pokračoval plynule dál. Na základě dosud známých archeologických dat se předpokládá, že centrální sídlo olomouckých velmožů ani jeho zázemí nebylo nijak poničeno násilným vojenským vpádem obávaných staromaďarských nájezdních jednotek.

Naopak, podle informací vyplývajících z archeologických výzkumů v blízkém okolí centrální aglomerace se zdá, že postupně rostl počet satelitních osad v blízkém zázemí hlavního sídla. Je možné, že zde našla útočiště a místo k usídlení část populace uprchlé ze zrušeného moravského jihu, anebo se může jednat o komunitu¹, která se na střední Moravu dostala se skupinami Starých Maďarů a usídlila se tady. Na místě současné Olomouce patrně pobývaly malé předsunuté vojenské jednotky (i s širším hospodářským zázemím), kontrolující důležitou křižovatku transvropských obchodních cest, které zde mohly lépe zorganizovat pustošivé výpady dál na sever do Slezska nebo přes Čechy směrem na území Franské říše (*Kouřil 2003, 134–136; 2008, 127*).

Pohřebiště Olomouc – Nemilany bylo velmi pravděpodobně situováno v blízkosti cesty, která směřovala z jihu po pravobřeží Moravy do Olomouce, kde se napojovala na obchodní stezky

1 Nemuselo jít automaticky o etnické Staré Maďary, ale o skupiny jiných etnik, které se na ně nabalily na jejich taženích od Černomoří přes Balkán a Karpatskou kotlinu až do střední Evropy. Mohli to být např. Pečeněgové, Bulhaři, Slované.

směřující na západ – do Čech, do Saska, na severozápad – do východních Čech, Kladska, Dolního Slezska nebo na severovýchod – do Horního Slezska, na Krakovsko, do Uher anebo na Kyjevskou Rus (*Bláha 1984*, obr. 3).

Úvoz staré cesty byl archeologickým výzkumem zachycen právě v trati „*Na Kopci*“. Výzkumy v jiných okrajových částech Olomouce existenci cesty potvrdily. Zachycena byla také u Slavonína, Nedvězí, pod bývalou olomouckou hvězdárnou. Nad Nemilany se cesta stáčela k severozápadu, u slavonínského Horního lánu se pravděpodobně nasměrovala k dnešní Brněnské ulici, která vede přímo do historického jádra Olomouce. Přesné datování cesty je problematické. Není vyloučeno její pravěké stáří (*Kalábková – Kalábek 2009*, 75). Vznik cesty v pravěkých etapách vývoje lidského druhu nevyklučuje její používání v raném středověku.

Slovanské pohřebiště se nacházelo východně od funerálního areálu kultury se šňůrovou keramikou. Je velmi pravděpodobné, že v terénu byly ještě zřetelné pozůstatky staré nekropole. Založení pohřebiště na místě dávné nekropole je jevem v archeologii dobře známým (*Přichystal 2007*; 385–387; *Šmejda 2004*, 310). Komunita tak vyjadřovala své odvěké právo na užívání jistého prostoru. Genius loci starých pohřebišť také hrál svou roli.

Navázání na již dávno zaniklé podrobení prostoru se zvláštním významem bylo patrně pro raněstředověké společenství velmi důležité, zvláště pokud je správná naše teorie, že k usazení zdejší populace došlo v průběhu fatálních společenských změn na prahu 10. století.

Sídlíště náležící k pohřebišti se výzkumem v roce 1999 nepodařilo najít. Sídlíštní objekt 21², vyhloubený v těsné blízkosti hrobů H7 a H10, byl původně zařazen do středohradištního horizontu rs3 (tab. 45: OBJ 21-1 až 3; tab. XXI: a). Revize keramiky ze zásypu sídlíštní jámy ukázala, že objekt bude patrně mladší než funerální kontexty a byl zde pravděpodobně vyhlouben v čase, kdy se na nekropoli již aktivně nepohřbívalo (přelom rs3 a rs4; ke keramice viz *Balcárková 2013*, 799–810).

Raněstředověké sídlíštní objekty byly v roce 1999 objeveny v poloze „*Kapitulní*“, což je malá terasa táhnoucí se jižním směrem od železničního viaduktu u Nemilan až k obci Kožušany. Od polohy „*Na Kopci*“ je dnes oddělena zářezem železniční tratě. Prozkoumáno zde bylo 16 objektů datovaných do mladohradištního období – zásobní jámy (6 obj.), zemnice (1 obj.), sídlíštní jámy, předpecní jáma (2 obj.), zbytky pecí (3 obj.). K mladohradištnímu sídlíšti na „*Kapitulní*“ zatím nebylo objeveno pohřebiště.

Osada lidí pohřbívajících na místě dnešní trati „*Na Kopci*“ se patrně rozprostírala cca 650 m severovýchodně od nekropole, v prostoru současného intravilánu Nemilan. V roce 2014 byla při zemních pracích na rodinném domě objevena středohradištní zemnice s keramikou podobnou té z nemilanských hrobů³.

Jací lidé byli pohřbeni v Olomouci – Nemilanech? Podle prostorového rozložení hrobů a podle charakteru hrobové výbavy zde zřejmě pohřbívaly dvě skupiny, které však byly mezi sebou provázané. Na základě přítomnosti hrobového inventáře, jeho početnosti a výskytu konkrétních druhů artefaktů lze usoudit, že větší severozápadní skupina měla vyšší společenský statut.

Cca 84 % všech lidských pohřbů obsahovalo aspoň jednu položku hrobového inventáře. Z hrobů pochází celkem 22 nádob, které měly svůj konkrétní význam v pohřebním ritu. Jak ty uložené do hrobu, tak i ty, záměrně rozbité a vhozené do jámy během jejího zasypávání. Vyskytly

2 Oválný půdorys, orientovaný podélnou osou S–J, profil vanovitý; rozměry: 170 × 150 × 45 cm.

3 Za aktuální informace děkuji Mgr. Marku Kalábkovi, Archeologické centrum Olomouc.

se tu pozůstatky po masitém milodaru nebo skořápky vajec. Komunita zde pohřbívací zřejmě nevyznávala křesťanskou víru a pokud ano, tak pouze formálně.

Hroby obsahovaly předměty různé faktické či ideové proveniencí. Nejlépe je tento úkaz doložitelný na militáriích a na keramice. Sečná zbraň, která má bezesporu své kořeny v západní Evropě, je meč s nápisem +Ulfberth+. Naopak šavle tzv. bulharského typu se k nám dostala z dolního Podunají. Hroty šípů, sekery, ostruhy patřily k standardním typům rozšířeným v 9. století, potažmo v první polovině 10. století v celém slovanském středoevropském prostoru.

Keramika byla vyrobena z keramického těsta typického pro raněstředověké Olomoucko. Část nádob vycházela z klasické soudkovité, vázovité či vejčité profilace. Část nádob měla situlovitý tvar, který se během 10. století objevuje stále častěji. Je možné, že tato forma nádob mohla být inspirována tvaroslovím slovansko-bulharské keramiky, která byla silně ovlivněna proudem z tzv. saltovo-majackého kulturního komplexu. Tento vliv dokazují i amforovité nádoby se 2 uchy, lahvovitá bezuchá nádoba nebo miska s odsazeným dnem.

Obecně lze říci, že zde pohřbívala domácí slovanská komunita⁴, která byla silně ovlivněna jihovýchodními nomádkými kulturními podněty. Tyto kulturní stimuly mohly být pouze ideové, není však vyloučena ani asimilace jednotlivců s kořeny v Karpatské kotlině nebo v dolním Podunají.

Literatura

- Balcárková, A. 2013: Povelkomoravská a mladohradištní keramika datovaná mincemi z Kostic – Zadního hrúdu. Archeologické rozhledy LXV, 786–824.*
- Bláha, J. 1980: Otázka kontinuity slovanského osídlení Olomouckého kopce a několik poznámek k hmotné kultuře olomouckých Slovanů. Vlastivědný věstník moravský XXXII, 301–311.*
- Bláha, J. 1984: Časněslovanská osada v Olomouci a počátky řemeslnicko-kupeckého podhradí. Archaeologia Historica 9, 133–146.*
- Bláha, J. 1985: Několik poznámek ke genezi a významu středověké Olomouce. Archaeologia Historica 10, 143–152.*
- Bláha, J. 1998: Komunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7.–17. století) na území města Olomouce. Archaeologia Historica 23, 133–159.*
- Dohnal, V. 2001: Olomoucký hrad v raném středověku (10. až první polovina 13. století). Olomouc.*
- Dohnal, V. 2005: Olomoucký hrad v raném středověku (II). In: Archaeologiae Regionalis Fontes 6. Olomouc.*
- Kalábková, P. – Kalábek, M. 2009: Slovanské osídlení a archeologie raného středověku. In: Šmeral, J. ed., Dějiny Olomouce, 1. svazek. Olomouc, 73–86.*
- Kouřil, P. 2003: Staří Maďaři a Morava z pohledu archeologie. In: Klápště, J. – Plešková, E. – Žemlička, J. ed., Dějiny ve věku nejistot. Praha, 110–146.*
- Kouřil, P. 2008: Archeologické doklady nomádkého vlivu a zásahu na území Moravy v závěru 9. a 10. století. In: Štefanovičová, T. – Hulínek, D. ed., Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska. Bratislava, 113–135.*

⁴ Snad přesídlena z prostoru jihomoravských centrálních sídel či jejich zázemí pod tlakem kočovných nájedníků. Kontakty s jižní Moravou dokládají kamenné přesleny.

- Michna, P. 1982:* K utváření raně středověké Moravy (Olomouc a historické Olomoucko v 9. až na počátku 13. století). *Československý časopis historický* XXX/5, 716–744.
- Michna, P. 1982a:* Velkomoravská a přemyslovská Olomouc. *Vlastivědný věstník moravský* XXXIV, 18–27.
- Přichystal, M. 2007:* Slatinský typ? K problematice kulturního zařazení několika nádob z pohřebiště kultury lužických popelnicových polí ve Slatinkách – „Nivkách“. *Archeologické rozhledy* LIX, 375–401.
- Šmejda, V. 2004:* Continuity of funerary areas. In: Gojda, M. ed., *Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology*. Praha, 305–312.
- Zatloukal, R. 2013:* Areál Olomouckého hradu v 9.–12. století. Rukopis dizertační doktorské práce, uložen v Ústřední knihovně Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Brno⁵.

---

5 Dostupné na webových stránkách: <https://is.muni.cz/th/17626/ff_d/2012_Disertace_Zatloukal.pdf?info=1;zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Drichard%20zatloukal%20agenda:th%26start%3D1>.